

Seznam obsahů zkratk

Obsah

O autorech	V
Předmluva	IX
Autoři jednotlivých kapitol	XI
Seznam použitých zkratk	XV
Část první. Obecná část	1
Kapitola 1. Právo sociálního zabezpečení a jeho postavení v systému práva	3
Kapitola 2. Vznik a vývoj práva sociálního zabezpečení	10
Kapitola 3. Sociální ochrana v mezinárodním právu	21
Kapitola 4. Sociální politika EU	29
Kapitola 5. Právní vztahy v sociálním zabezpečení.....	40
Kapitola 6. Právní skutečnosti v sociálním zabezpečení	56
Kapitola 7. Odpovědnost v sociálním zabezpečení	73
Kapitola 8. Organizace a správa v sociálním zabezpečení	97
Kapitola 9. Financování sociálního zabezpečení	116
Kapitola 10. Zásady sociálního zabezpečení	131
Část druhá. Zvláštní část	143
Kapitola 11. Systém sociálního zabezpečení v ČR	145
Kapitola 12. Veřejné zdravotní pojištění.....	151
Kapitola 13. Zdravotní služby a práva pacientů	162
Kapitola 14. Nemocenské pojištění	182
Kapitola 15. Důchodové pojištění a důchodový systém.....	208
Kapitola 16. Doplnkové důchodové systémy	251
Kapitola 17. Státní sociální podpora	279
Kapitola 18. Dávky péčovské péče	301
Kapitola 19. Právní vztahy zaměstnanosti	308
Kapitola 20. Pomoc v hmotné nouzi.....	356
Kapitola 21. Dávky poskytované osobám se zdravotním postižením	369
Kapitola 22. Sociální služby	376
Část třetí. Vybraná průřezová témata	399
Kapitola 23. Sociální zabezpečení s mezinárodním prvkem	401
Kapitola 24. Rovné zacházení v systémech sociálního zabezpečení.....	419
Kapitola 25. Ústavněprávní aspekty ochrany základních sociálních práv.....	437
Kapitola 26. Perspektivy budoucího vývoje sociálního zabezpečení, aneb obrana práva sociálního zabezpečení.....	459
Seznam literatury	465
Přehled vybraných judikátů	471
Věcný rejstřík	475

Kapitola 1. Právo sociálního zabezpečení a jeho postavení v systému práva

Obsah

I.	Pojmy související se sociálním zabezpečením.....	4
II.	Postavení práva sociálního zabezpečení v systému práva.....	11
III.	Prameny práva sociálního zabezpečení.....	14

Přínosy studia

Kapitola čtenářům umožní zejména:

- osvojit si základní pojmy související se sociálním zabezpečením
- osvojit si definici práva sociálního zabezpečení
- seznámit se s postavením práva sociálního zabezpečení v systému práva
- seznámit se se základními sociálními právy a jejich provedením v systémech sociálního zabezpečení
- získat přehled o základních zákonných pramenech práva sociálního zabezpečení

„Neexistuje žádný skutečný mír bez pravdy, spravedlnosti a solidarity.“

Jan Pavel II.

V geopolitickém prostoru, v němž se nachází Česká republika, je právo sociálního zabezpečení neodmyslitelnou součástí systému práva. Normy sociálního zabezpečení přitom odrážejí sociální politiku státu, jejímž cílem je vytvořit takový systém, který bude společnost chránit před vznikem sociálních patologií a zajistí v ní **sociální soudržnost**. 1

Sociální politika ČR je přitom založena na ideji sociálního státu a dodržování sociálních práv. Projevem sociální politiky jsou normy práva sociálního zabezpečení. 2

V této kapitole se postupně seznámíme s pojmy jako sociální stát, sociální ochrana a sociální zabezpečení. Právo sociálního zabezpečení poté definujeme z hlediska jeho postavení v systému práva a nakonec představíme základní právní normy, jež tento obor práva upravují. 3

I. Pojmy související se sociálním zabezpečením

Jako **sociální stát** je označován stát, který usiluje o zajištění blahobytu, přesněji podmínek slušného žití pro své občany. Lze ho definovat jako stát, který garantuje svým občanům sociální práva. 4

Encyclopaedia Britannica definuje sociální stát jako „koncept vlády, v němž stát nebo dobře zavedená síť sociálních institucí hraje klíčovou roli při ochraně a podpoře ekonomického a sociálního blahobytu občanů. Welfare state je založen na principech rovnosti příležitostí, spravedlivého rozdělení bohatství a veřejné odpovědnosti za ty, kteří nejsou schopni využít minimálních opatření pro dobrý život. Tento obecný pojem může zahrnovat různé formy hospodářské a sociální organizace. Základním rysem sociálního státu je sociální pojištění, které je společné většině vyspělých průmyslových zemí. Toto pojištění je obvykle financováno povinnými příspěvky a jeho cílem je poskytovat dávky osobám a rodinám v období největší nouze. Sociální stát obvykle zahrnuje také veřejné poskytování základního vzdělání, zdravotních služeb a bydlení (v některých případech za nízké náklady nebo bezplatně). V těchto ohledech je sociální stát

Kapitola 2. Vznik a vývoj práva sociálního zabezpečení

Obsah

I.	Kořeny sociálního zabezpečení	1
II.	Vznik a vývoj moderních forem sociálního zabezpečení.....	17
III.	Vývoj sociálního zabezpečení v období let 1918 až 1938	26
IV.	Vývoj sociálního zabezpečení v období let 1939 až 1945	38
V.	Vývoj sociálního zabezpečení v období let 1946 až 1948	39
VI.	Vývoj sociálního zabezpečení v období let 1949 až 1989	42
VII.	Sociální zabezpečení po roce 1989	50

Přínosy studia

Kapitola umožní čtenářům zejména:

- poznat historické kořeny vzniku sociálního zabezpečení
- poznat první obecnější úpravy v oblasti sociálního zabezpečení
- seznámit se se vznikem a vývojem moderních forem sociálního zabezpečení
- seznámit se s vývojem sociálního zabezpečení v jednotlivých etapách až do roku 1989
- seznámit se se změnami sociálního zabezpečení po roce 1989 a s cílem, který tyto změny sledují

„Sociální zabezpečení je věcí každého z nás, každý z nás se s ním během svého života několikrát setká. Věnujme mu proto soustavnou pozornost.“

prof. Pierre-Yves Greber, Ženeva

I. Kořeny sociálního zabezpečení

- 1 Zabezpečení občanů v nepříznivých sociálních situacích způsobených sociálními událostmi, jako jsou zejména nemoc, úraz, invalidita, mateřství, stáří a ztráta živitele, je problémem každé společnosti; každá společnost se jím musí zabývat a řešit ho. Forma a úroveň tohoto řešení jsou však značně rozdílné, závisí na celé řadě faktorů – především na stupni jejího rozvoje. Formy ekonomické činnosti ovlivňují nejen způsob a úroveň života těch členů společnosti, kteří pracují, ale i těch, kteří pracovat nemohou, ať již z různých důvodů – z důvodu příliš nízkého, nebo naopak vysokého věku, dále hlavně z důvodu nemoci, úrazu, invalidity či mateřství.
- 2 Úroveň a formu řešení sociálních problémů v dané společnosti určuje především ekonomická nutnost a ekonomická možnost řešení těchto problémů, ale také faktory další, jako například demografická struktura obyvatelstva, etické a morální názory převládající ve společnosti, zájem občanů na řešení jejich potřeb a současně také intenzita prosazování tohoto zájmu. V neposlední řadě je to i tradice řešení sociálních problémů, která je velice důležitá a určující i z hlediska dalšího vývoje. Je nutné uvést i některé faktory další, jako především stupeň rozvoje lékařské vědy a hygienické kultury obyvatelstva.
- 3 V prvobytně pospolné společnosti se rodové (kmenové) společenství postaralo o své staré či nemocné příslušníky v podstatě tím, že je ponechalo ve své pospolitosti, tedy v užší či širší rodině.

Kapitola 3. Sociální ochrana v mezinárodním právu

Obsah

I. Všeobecná deklarace a multilaterální smlouvy	3
---	---

Přínosy studia

Kapitola čtenářům umožní zejména:

- pochopit smysl a funkci mezinárodních smluv
- seznámit se s obsahem mezinárodně garantovaných sociálních práv
- rozlišit činnost různých mezinárodních organizací
- naučit se sociální práva garantovaná nejdůležitějšími mezinárodními multilaterálními smlouvami

„We must work together to save and strengthen Social Security not just for my father's generation but also for my daughters' generation.

John Thune

Předmětem výkladu budou nejprve Všeobecná deklarace OSN a mnohostranné mezinárodní smlouvy, jejichž cílem bylo a je provést právo na sociální zabezpečení. Následně bude věnována pozornost bilaterálním smlouvám o sociálním zabezpečení. 1

Ačkoli Všeobecná deklarace lidských práv není mezinárodní smlouvou, získala u vlád jednotlivých států i celkově ve vědomí lidstva prestiž, s níž se může stěží srovnávat kterýkoli jiný dokument. V současné době je považována za součást zvykového mezinárodního práva a její obsah je všeobecně respektován a přijímán jako měřítko pro posuzování jednání jednotlivých států, proto jí bude věnována pozornost i zde. 2

I. Všeobecná deklarace a multilaterální smlouvy

V roce 1945 se konala v San Francisku konference o novém poválečném uspořádání světa, na níž byla koncipována Charta nové světové organizace – OSN. Čl. 1 Charty výslovně stanoví, že k cílům této organizace patří „podporování a posilování úcty k lidským právům a základním svobodám pro všechny bez rozdílu rasy, pohlaví, jazyka nebo náboženství“. Přípravná komise Spojených národů, která se sešla ihned po závěrečném zasedání konference v San Francisku, doporučila Hospodářské a sociální radě, aby na svém prvním zasedání ustanovila v souladu s čl. 68 Charty orgán pro podporu lidských práv. Tento orgán – Komise pro lidská práva – vzniká již v roce 1946. 3

Neopomenutelný význam v budování koncepce sociálních práv v rovině právní však měla v rámci mezinárodního společenství od konce druhé světové války právě OSN. Lidská práva „se odvozují od přirozené důstojnosti lidské osobnosti“ a jsou považována za „rovná a nezcižitelná“.17 Jde o práva přirozená, z čehož vyplývá, že člověk má na ně přirozený nárok a stát 4

¹⁷ Srov. čl. 1 Všeobecné deklarace lidských práv.

Kapitola 4. Sociální politika EU

Obsah

I.	Úvodem	1
II.	Sociální politika v primárním právu EU	6
III.	Sociální politika v dokumentech soft-law	12
1.	Zaměstnanost	16
2.	Boj EU proti chudobě a sociálnímu vyloučení	20
2.1.	Sociální začleňování Romů	26
3.	Udržitelné důchody	30
4.	Evropský pilíř sociálních práv	34

Přínosy studia

Kapitola umožní čtenářům zejména:

- seznámit se s právní úpravou sociální politiky v primárním právu EU
- zjistit, co je otevřená metoda koordinace a jak se na úrovni EU používá
- získat přehled o základních oblastech soft-law sociální politiky na úrovni EU
- seznámit se blíže s Evropským pilířem sociálních práv

„Těm, kteří říkají, že sociální Evropa je neviditelná, bych chtěl říci, že neviditelný je i vzduch, který dýcháme. Ten vzduch je ale nezbytný pro lidský život.“

Charles Michel

I. Úvodem

Právo EU bude v této učebnici zmíněno na několika místech, a to ve snaze akcentovat ty jeho aspekty, jež přímo souvisejí s příslušným výkladem na to či ono téma. Touto koncepcí chceme zdůraznit, že právo EU se prolíná v podstatě všemi oblastmi práva, jež nějakým způsobem upravují sociální ochranu.

Kromě toho, že některé prameny práva EU budou zmíněny ve zvláštní části této učebnice v souvislosti s konkrétními subsystemy sociálního zabezpečení, je zvlášť podán výklad o rovném zacházení a zákazu diskriminace (kapitola 24), jež pramení z práva EU, jakož i o koordinaci sociálního zabezpečení v rámci kapitoly o sociálním zabezpečení s mezinárodním prvkem (kapitola 23).

V této kapitole se budeme podrobněji zabývat sociální politikou EU³³ a rovněž pojednáme o sladování pracovního a rodinného života.

I když Evropská unie není primárním právem zmocněna k harmonizaci některých oblastí sociální politiky, jsou k dispozici některé dokumenty Komise – především ve formě doporučení, jež utvářejí jistou sociální politiku EU, alespoň v oblastech, jako je politika zaměstnanosti, politika sociálního začleňování, vzdělávací politika či zdravotnická politika.

³³ Některé pasáže týkající se sociální politiky EU byly převzaty z již publikovaného textu autorky této kapitoly – Koldinská, K. Sociální politiky EU. In: Koldinská, K., Tomeš, I., Křepelka, F. Sociální právo EU. Wolters Kluwer: Praha, 2017.

Kapitola 5. Právní vztahy v sociálním zabezpečení

Obsah

I.	Obecně k právním vztahům v sociálním zabezpečení.....	1
II.	Klasifikace právních vztahů v sociálním zabezpečení	7
1.	Právní vztahy veřejnoprávní povahy	8
2.	Právní vztahy soukromoprávní povahy	12
3.	Hmotněprávní vztahy.....	16
4.	Procesněprávní vztahy	18
III.	Prvky právních vztahů sociálního zabezpečení.....	23
1.	Subjekty	27
1.1.	Orgány veřejné moci	29
1.2.	Fyzické osoby.....	33
1.2.1.	Zaměstnavatelé	53
1.2.2.	Poskytovatelé zdravotních a sociálních služeb a další subjekty	56
2.	Obsah a objekt	61
2.1.	Pojistné vztahy	64
2.2.	Nepojistné vztahy	70

Přínosy studia

Kapitola čtenářům umožní zejména:

- připomenout si obecnou definici právních vztahů
- pochopit podstatu a smysl právních vztahů v právu sociálního zabezpečení
- rozlišit různé druhy těchto vztahů podle nabídnutého způsobu jejich klasifikace
- seznámit se na základní úrovni s prvky těchto právních vztahů
- zorientovat se v okruhu subjektů právních vztahů z oblasti práva sociálního zabezpečení
- poznat, jakou roli tyto subjekty hrají a jaká jsou jejich nejdůležitější práva a povinnosti

V nouzi poznáš přítele.

přísloví

I. Obecně k právním vztahům v sociálním zabezpečení

1 Právní vztahy lze obecně definovat jako společenské vztahy mezi nejméně dvěma konkrétně určenými právními subjekty, upravené právními normami, v nichž jejich účastníci jsou nositeli vzájemně spjatých subjektivních práv a povinností, které vznikají těmto subjektům přímo nebo zprostředkovaně na základě právních norem. Právní vztahy vznikají na základě právních skutečností.

2 Tato kapitola je věnována stručné charakteristice právních vztahů regulovaných právními normami z oblasti práva sociálního zabezpečení. Je pro ně typické, že vznikají primárně za účelem řešení **nepříznivých důsledků sociálních událostí**, které nastaly nebo mohou nastat na straně jednotlivce.

Kapitola 6. Právní skutečnosti v sociálním zabezpečení

Obsah

I.	Obecně k právním skutečnostem.....	1
II.	Sociální události	19
III.	Klasifikace sociálních událostí	26
1.	Biologicky podmíněné sociální události.....	28
1.1.	Nepřirozené sociální události	30
1.2.	Přirozené sociální události.....	43
2.	Sociogenní sociální události	50
IV.	Schéma systému sociálního zabezpečení ve vazbě na sociální události	58

Přínosy studia

Kapitola čtenářům umožní zejména:

- připomenout si obecnou definici a druhy právních skutečností
- zjistit, které právní skutečnosti se nejčastěji vyskytují v právu sociálního zabezpečení
- pochopit právní význam pojmu sociální událost
- rozlišit různé druhy sociálních událostí podle nabídnutého způsobu jejich klasifikace
- seznámit se na obecné úrovni s instrumenty sloužícími ke kompenzaci nepříznivých důsledků jednotlivých sociálních událostí
- zorientovat se v systému sociálního zabezpečení díky přehledné tabulce umístěné na konci kapitoly

„Co tě nezabije, to tě posílí.“

John Milton

I. Obecně k právním skutečnostem

- 1 Právní teorie definuje **právní skutečnosti** jako okolnosti (skutečnosti), s nimiž právní normy spojují vznik, změnu nebo zánik subjektivních práv a povinností, popřípadě právních nároků.
- 2 Právním důvodem (neboli „právním titulem“) k vyvolání těchto důsledků může být vždy pouze taková skutečnost, která je definována v hypotéze právní normy. Okolnost, která se vyskytne v objektivní realitě, avšak není žádnou právní normou označena za předpoklad vzniku subjektivních práv a povinností, není právní skutečností. Spíše výjimečně se stává, že z objektivního práva nevyplývá podmíněnost právní skutečností a příslušná subjektivní práva a povinnosti jsou dány již samou účinností právní normy.
- 3 Lze připomenout, že právní skutečnosti se na obecné úrovni člení primárně podle toho, zda **vznikají závisle či nezávisle na vůli subjektu** a jejím projevu. V kladném případě jde o **jednání** jakožto vědomé a volní lidské chování. Jednání lze dělit na:
 - právní jednání (chování v souladu s objektivním právem),
 - protiprávní jednání (chování v rozporu s objektivním právem).
- 4 **Právní jednání** hraje v právu sociálního zabezpečení významnou roli. Lze je dělit na jednostranné a dvoustranné.

Kapitola 7. Odpovědnost v sociálním zabezpečení

Obsah

I.	Odpovědnostní vztahy – obecná východiska	1
II.	Sociální pojištění a odpovědnostní vztahy	9
1.	Zdravotní pojištění	10
2.	Nemocenské pojištění	37
3.	Důchodové pojištění	58
III.	Odpovědnostní vztahy v systému státní sociální podpory a sociální pomoci	89
1.	Státní sociální podpora	91
2.	Sociální služby	101
3.	Pomoc v hmotné nouzi	109

Přínosy studia

Kapitola čtenářům umožní zejména:

- porozumět odpovědnostním vztahům v sociálním zabezpečení
- připomenout si primární (základní) povinnosti subjektů vztahů sociálního zabezpečení v pojistných i zabezpečovacích systémech sociálního zabezpečení
- seznámit se s možnými sankcemi za porušení zákonných povinností ve vztahu k jednotlivým subsystémům sociálního zabezpečení
- pochopit způsoby uplatňování sankčních nároků ve vztahu k povinnému subjektu ve vztazích sociálního zabezpečení
- poznat související judikaturu v oblasti odpovědnosti v sociálním zabezpečení

„Člověk je veliký tím, že pociťuje odpovědnost. Odpovědnost tak trochu za osud lidí, v dosahu své činnosti.“

Antoine de Saint-Exupéry

I. Odpovědnostní vztahy – obecná východiska

Odpovědnostní vztah je tradičně vnímán jako závazkový vztah mezi škůdcem a poškozeným, který vyplývá z předchozího porušení povinnosti ze strany škůdce a je založen na povinnosti nahradit poškozenému způsobenou újmu. V odborné literatuře převážil názor, který definuje odpovědnost jako sankci za porušení povinnosti, a nikoli hrozbu sankce.¹⁵⁸

Odpovědnost v právu sociálního zabezpečení lze považovat za součást obecného vějíře odpovědnosti, který do sebe pojímá mimo jiné rovněž odpovědnost občanskoprávní, trestněprávní a správněprávní. Odpovědnostní vztah může vzniknout pouze za předpokladu existence některého ze základních vztahů sociálního zabezpečení, tj. právních vztahů vznikajících v jednotlivých systémech, respektive subsystémech sociálního zabezpečení. Odpovědnostní vztahy v sociálním zabezpečení lze zařadit do skupiny vztahů veřejnoprávních (veřejnoprávní delikty). Jako funkce odpovědnostních vztahů v sociálním zabezpečení převažuje zejména funkce preventivní a represivní.¹⁵⁹

¹⁵⁸ Zastáncem teorie, která považovala odpovědnost za hrozbu sankcí, byl V. Knapp. Vycházel přitom z toho, že se odpovídá za splnění povinnosti, tj. ten, kdo je povinen, odpovídá za to, že svou povinnost splní, a nikoli teprve *ex post* za to, že nesplnil.

¹⁵⁹ Obecně lze v právu vysledovat funkce odpovědnosti kompenzační, satisfakční, preventivní a represivní.

Kapitola 8. Organizace a správa v sociálním zabezpečení

Obsah

I.	Úvaha úvodem.....	1
II.	Správa sociálního zabezpečení.....	3
1.	Správa nemocenského a důchodového pojištění	8
1.1.	ČSSZ a OSSZ.....	15
2.	Správa veřejného zdravotního pojištění.....	23
2.1.	Strukturální reformy ve veřejném zdravotním pojištění	36
3.	Správa státní sociální podpory, sociální pomoci a zaměstnanosti	41
III.	Řízení ve věcech sociálního zabezpečení.....	45
1.	Vztah k obecným předpisům o správním řízení	46
2.	Zahájení řízení	48
3.	Dokazování	56
4.	Posuzování zdravotního stavu	62
5.	Řádný opravný prostředek	64
6.	Správní soudnictví	70
6.1.	Vyloučení soudního přezkumu	71
6.2.	Soudní přezkum.....	72

Přínosy studia

Kapitola umožní čtenářům zejména:

- poznat principy dobré správy sociálního zabezpečení
- zjistit kdo spravuje systémy sociálního zabezpečení
- seznámit se s procesními zvláštnostmi v řízení o dávku

„K řešení sociální otázky je nutno ustavit adekvátně vybavený apolitický orgán.“

Albín Bráf, 1881 Studien über Nordböhmisches Arbeiterverhältnisse

I. Úvaha úvodem

Většina klíčových institutů řízení v sociálním zabezpečení je v současné době upravena odlišně od SpŘ. Z koncepčního hlediska by proto bylo možné spojit řešení nedostatků procesních pravidel a přijmout pro řízení v systémech sociálního pojištění, státní sociální podpory, sociální pomoci jednotnou homogenní úpravu specifik správního řízení ve všech sledovaných oblastech sociálního zabezpečení. Působnost SpŘ by pak mohla být omezena pouze na základní zásady správního řízení. Z hlediska dobré správy by bylo vhodné organizaci sociálního zaopatření decentralizovat a více přiblížit potřebným. Celkově by mělo dojít k posílení účasti občanů na rozhodování o dávkách sociálního zabezpečení, a to nejen u pojistných dávek.

Z podaného výkladu vyplyne, že předmětná právní úprava je komplikovaná, málo přehledná, a proto i náročná pro aplikaci. Představa, že by nemocný, senior či beneficent s postižením byl schopen sám úspěšně bránit svá práva, je komplikovaností právní úpravy ještě více oslabena. Námětem *de lege ferenda* je:

- sjednocení správního rozhodování a opravných prostředků ve všech odvětvích sociálního pojištění, respektive zabezpečení,

Kapitola 9. Financování sociálního zabezpečení

Obsah

I.	Vstupní úvahy.....	1
II.	Modely financování.....	8
III.	Principy	12
IV.	Financování sociálního pojištění.....	17
	1. Platná úprava pojistného na veřejné zdravotní pojištění, důchodové a nemocenské pojištění.....	23
	1.1. Poplatníci.....	27
	1.2. Výše pojistného	30
	1.3. Výběr pojistného	40
V.	Financování nepojistných systémů.....	44

Přínosy studia

Kapitola umožní čtenářům především:

- dozvědět se, jak je financováno sociální zabezpečení v České republice
- seznámit se s modely financování a pochopit smysl sociálního zabezpečení
- pochopit principy sociálního zabezpečení na názorných příkladech
- dozvědět se, jak se vypočítává pojistné

Sociální politiku chápe Macek jako „... politiku, při níž by členské (funkční) zájmy lidí ve společnosti byly uspokojovány způsobem trvale prospěšným celku.“

Macek, J. Základy sociální politiky. Praha: Antonín Svěcený, 1925, s. 22

I. Vstupní úvahy

- 1 Z chronologického hlediska bylo finanční řešení následků sociálních rizik v životě člověka pochopitelně nejprve nesené tímto člověkem a jeho nejbližšími příbuznými (kmenem, posléze rodem). Ve specifické podobě se starost o jiného, nikoli příbuzného člověka realizovala v otrokářské společnosti. Pánova péče o otroka a jím též placená byla právně srovnatelná s péčí o jiné vlastní věci. Antické státní útvary se ze svých prostředků staraly výlučně o ty skupiny obyvatelstva, které byly klíčové pro udržování jejich existence (například kolonizační aktivity Alexandra Velikého či zabezpečení legionářů v římském impériu).
- 2 Pro evropskou kulturu a chápání péče o potřebné v době středověku a novověku mělo naprosto zásadní vliv křesťanství. Právě díky tomuto novému pojetí mezilidských vztahů se zásadním aktérem v péči o nemocné a chudé staly křesťanská společenství a církve. Finanční zajištění altruistických aktivit bylo kryto dary, respektive výtěžkem z prodeje vlastních výrobků ze strany řeholních řádů. V této době též vznikají první svépomocné spolky, které jsou zakládány k vzájemné pomoci a podpoře svých členů; šlo o světské soukromé iniciativy.

Tovaryši se již v raném novověku sdružovali do tovaryšských organizací čili pořádků, které se v českých zemích snažily o lepší organizaci a řád. Pokud tovaryšský pořádek v daném cechu existoval, bylo členství v něm pro tovaryše povinné. Tovaryšské pořádky se alespoň částečně

Kapitola 10. Zásady sociálního zabezpečení

Obsah

I.	Zásady a principy – úvodní poznámky.....	1
II.	Základní zásady sociálního zabezpečení.....	17
1.	Zásada solidarity.....	19
2.	Zásada všeobecnosti.....	24
3.	Zásada subsidiarity.....	31
4.	Zásada komplexnosti.....	34
5.	Zásada uniformity (rovného přístupu).....	35
6.	Zásada participace.....	37
7.	Zásada garance.....	45
8.	Zásada odstraňování tvrdostí.....	48
9.	Zásada ekvivalence (zásluhovost).....	49
10.	Zásada adekvátnosti (přiměřenosti).....	52

Přínosy studia

Kapitola čtenářům umožní zejména:

- pochopit metodologii tvorby systémů sociálního zabezpečení v rámci demokratického právního sociálního státu z principiálního hlediska
- seznámit se s jednotlivými zásadami sociálního zabezpečení, s jejich obsahem a významem
- seznámit se s promítnutým jednotlivých zásad do vybraných institutů systému sociálního zabezpečení
- osvojit si základní ústavní testy vztahující se k zásadám sociálního zabezpečení

„Zásady jsou duší práva, dávají pravidlům smysl.“

I. Zásady a principy – úvodní poznámky

Významným adeptem aspirujícím na označení „nejtypičtější znak práva“ je mnohoznačnost. Mnohoznačné nejsou jen jednotlivé právní pojmy, ale i pojem právo sám. 1

Objektivní právo lze také definovat jako soubor (právních) norem, které regulují chování osob, vůči nimž má moc, která je jejich původcem či od níž jsou odvozeny, schopnost je vynutit. 2

Právní norma je v rámci demokratického právního státu výslednicí působení jednotlivých složek moci (moci zákonodárné, výkonné a soudní) ve vztahu ke konkrétnímu případu, jejímž podkladem (v kontinentálním typu právní kultury) je právní předpis jako projev vůle zákonodárce ohledně úpravy určitých vztahů nebo jevů. Právní předpisy samy o sobě nicméně normami nejsou, jsou pouze (velice obecně a zjednodušeně řečeno) nositeli myšlenky a účelu sledovaného mocí zákonodárnou, který mimo jiné odráží politické cíle zvolených zástupců lidu, a tudíž (nepřímo) i zájmy převážné části společnosti. 3

Jinak řečeno, právní předpisy jsou podkladem pro moc výkonnou či soudní, která v konkrétním případě text právního předpisu interpretuje, formuluje na jeho základě konkrétní právní pravidlo, jež aplikuje na určitý skutkový stav, tedy posoudí zjištěný stav z hlediska předmětného pravidla a na základě dosažených závěrů učiní příslušné, právními předpisy předvídané, opatření směřující k naplnění smyslu a účelu právní regulace. 4

Kapitola 11. Systém sociálního zabezpečení v ČR

Obsah

I.	Systémy sociálního zabezpečení v ČR.....	1
II.	Sociální pojištění	6
III.	Státní zaopatření	14
IV.	Sociální pomoc	22
V.	Shrnutí	27

Přínosy studia

Kapitola umožní čtenáři zejména:

- porozumět základnímu fungování systému sociálního zabezpečení v ČR
- pochopit, jak funguje sociální pojištění a jaké subsystemy do něj patří
- zjistit, co je státní zaopatření a uvědomit si, proč do tohoto systému radíme i zaměstnanost
- pochopit zvláštnosti sociální pomoci
- osvojit si systematiku práva sociálního zabezpečení

„Nemůžete dělat sociální politiku bez sociálního práva, to nejde. Právo je koncová formule, ale ne to hlavní. Potřebujete vyjít ze sociologie přes politologii a končíte v právu.“

Igor Tomeš

I. Systémy sociálního zabezpečení v ČR

Zvláštní část této učebnice, ve které bude postupně pojednáno o jednotlivých subsystémech sociálního zabezpečení, je zřejmě třeba uvést kapitolou, jež ozřejmí systém sociálního zabezpečení v ČR jako celek. Ten totiž bude představovat předmět výkladu celé zvláštní části této učebnice. 1

Sociální zabezpečení tak, jak se vyvinulo historicky a jak bylo spoluutvářeno multilaterálními mezinárodními smlouvami i právem EU, je v ČR tvořeno třemi základními systémy. Jedná se o: 2

- sociální pojištění,
- státní zaopatření a
- sociální pomoc.

Dříve byly tyto systémy označovány jako pilíře, což ale zřejmě není zcela přesné. Pilíře totiž existují zásadně vedle sebe a „stejnou silou“ podpírají pomyslnou stavbu celku. 3

Idea tří subsystémů naznačuje, že jednotlivé systémy sociálního zabezpečení mezi sebou mají do značné míry hierarchický vztah, v určitém smyslu stojí pod sebou. Nahlédneme-li na tento vztah optikou osobního rozsahu, lze vztah mezi třemi uvedenými systémy graficky znázornit následovně. 4

²⁰² Například pilíře demokracie tvoří moc zákonodárná, výkonná a soudní. Místopředsedkyně Evropské komise pro hodnoty a transparentnost nedávno uvedla: „Demokracie, právní stát a základní lidská práva jsou tři pilíře, které tvoří podstatu Evropské unie. Toto trio představuje evropské hodnoty. Všechny tři pilíře musí fungovat v dokonalé harmonii.“ Dostupné na <https://euractiv.cz/section/vnitro-a-spravedlnost/news/co-je-to-pravni-stat-a-proc-je-dulezite-jej-respektovat/>.

Kapitola 12. Veřejné zdravotní pojištění

Obsah

I.	Úvodem	1
II.	Základní zásady veřejného zdravotního pojištění	11
III.	Osobní rozsah veřejného zdravotního pojištění	17
1.	Zaměstnanci	19
2.	Osoby samostatně výdělečně činné	24
3.	Státní pojištěnci.....	28
4.	Osoby bez zdanitelných příjmů	32
IV.	Věcný rozsah veřejného zdravotního pojištění	35
V.	Zdravotní pojišťovny.....	43
VI.	Úhrada zdravotní péče.....	50

Přínosy studia

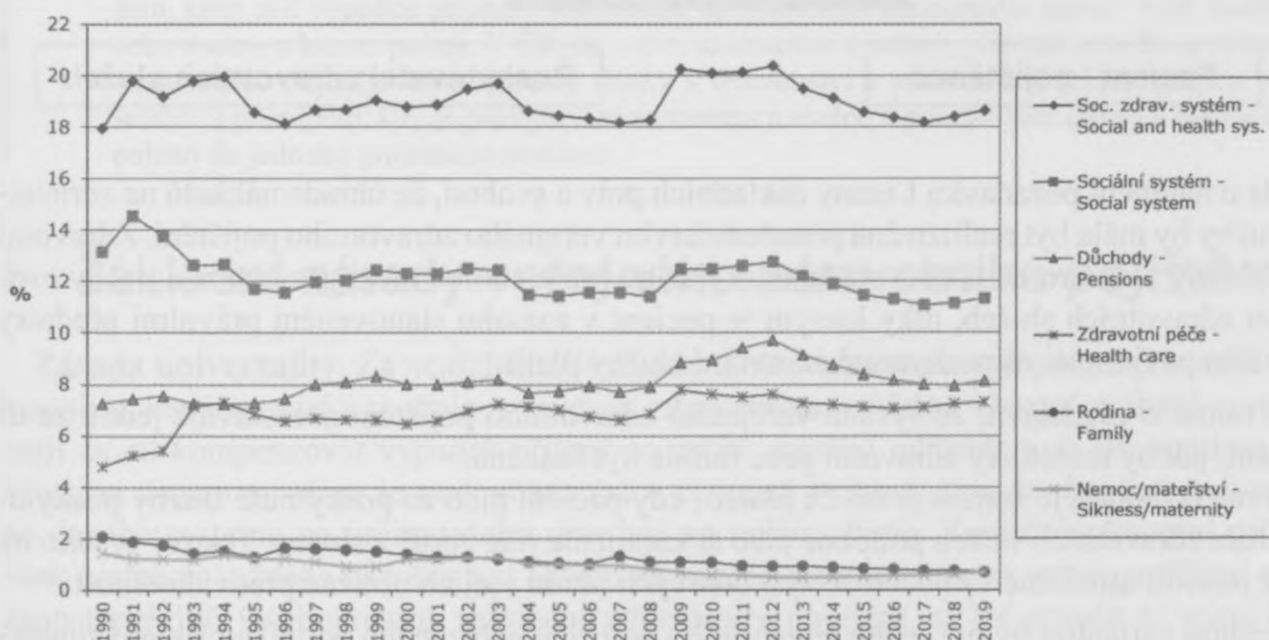
- postavení subsystému veřejného zdravotního pojištění v systému práva sociálního zabezpečení a jeho základní zásady
- osobní a věcný rozsah veřejného zdravotního pojištění
- zdravotní pojišťovny a pojistné
- ústavněprávní limity úhrad za zdravotní péči

„Zdravý člověk má mnoho přání, nemocný jen jedno.“

indické přísloví

I. Úvodem

Relace výdajů na sociálně zdravotní systém v % HDP*
Social and health system expenditure in % of GDP*

Graf znázorňuje vývoj procentní míry, v jaké se náklady na zdravotnictví a sociální věci podílejí na HDP. V této kapitole se budeme zabývat systémem veřejného zdravotního pojištění. Ukážeme si, že jednou z charakteristik takového systému v prostředí evropského sociálního státu musí být

Kapitola 13. Zdravotní služby a práva pacientů

Obsah

I.	Zdravotní služby – úvodní poznámky	1
II.	Zdravotní služby – základní právní rámec a pojmosloví	8
III.	Poskytovatel zdravotních služeb	13
IV.	Právní vztahy při poskytování zdravotních služeb	19
V.	Práva pacientů – základní vymezení	26
1.	Práva pacientů z hlediska ústavního pořádku České republiky	36
2.	Práva pacientů v mezinárodněprávním kontextu	43
3.	Práva pacientů z hlediska práva EU	57
4.	Práva pacientů – zákonná úprava v právním řádu České republiky	62

Přínosy studia

Kapitola čtenářům umožní zejména:

- pochopit podstatu, smysl a účel právní úpravy zdravotních služeb
- osvojit si základní pojmosloví v oblasti zdravotních služeb
- získat základní přehled o právní úpravě a uspořádání právních vztahů při poskytování zdravotních služeb a pochopit souvztažnost právních vztahů
- seznámit se se základním katalogem práv pacientů
- získat přehled o možných odpovědnostních důsledcích při poskytování zdravotních služeb

„Každý má odpovědnost za své zdraví sám. Když síly nestačí, s nabídkou pomocné ruky vzájemně se prolínajících a souladně se doplňujících pravidel a institutů by měl přijít liberálně demokratický sociální právní stát. Tolik jedna z výchozích ideí právní úpravy zdravotních služeb a práv pacientů.“

I. Zdravotní služby – úvodní poznámky

- 1 Koncept demokratického právního státu, který můžeme současně označit za stát sociální, vyžaduje zajištění určitého (alespoň) minimálního standardu životních podmínek a sociálních práv a jistot pro občany, či lépe řečeno obyvatele státu. Jednou z neoddelitelných komponent v tomto směru je mimo jiné odpovědnost za zajištění určitého (minimálního) standardu péče o zdraví.
- 2 Problematika péče o zdraví a její právní regulace je mnohohvrstevná, rozsáhlá a komplikovaná. Důvodem je kromě jiného aktuální stav vědeckého poznání v oblasti medicíny, od něž odvisí možná úroveň poskytovaných služeb a spolu s ní i jejich nákladnost.
- 3 Úloha státní moci, má-li dostát právě řečeným povinnostem (z hlediska ústavního pořádku České republiky pozitivně vyjádřeným mimo jiné čl. 31 LPS), je tudíž nelehká.

Čl. 31 (LPS)

Každý má právo na ochranu zdraví. Občané mají na základě veřejného pojištění právo na bezplatnou zdravotní péči a na zdravotní pomůcky za podmínek, které stanoví zákon.

Kapitola 14. Nemocenské pojištění

Obsah

I.	Charakteristika nemocenského pojištění a jeho právní úprava	7
II.	Účast na nemocenském pojištění	25
1.	Podmínky účasti zaměstnanců na nemocenském pojištění.....	25
1.1.	Vznik a zánik nemocenského pojištění zaměstnanců.....	28
1.2.	Souběh pojištění při výkonu více zaměstnání	30
1.3.	Vynětí zaměstnanců z pojištění	32
2.	Podmínky účasti osob samostatně výdělečně činných na nemocenském pojištění.....	34
III.	Podmínky nároku na dávky nemocenského pojištění	37
1.	Obecné podmínky	37
1.1.	Výše dávek nemocenského pojištění.....	45
2.	Zvláštní podmínky nároku na dávky nemocenského pojištění.....	55
2.1.	Nemocenské	57
2.1.1.	Podmínky nároku na nemocenské	58
2.1.2.	Podpůrčí doba	63
2.1.3.	Výše nemocenského.....	67
2.2.	Peněžité pomoc v mateřství.....	71
2.2.1.	Podmínky nároku na peněžitou pomoc v mateřství.....	72
2.2.2.	Podpůrčí doba	77
2.2.3.	Výše peněžité pomoci v mateřství	83
2.3.	Otcovská	84
2.3.1.	Podmínky nároku na otcovskou.....	85
2.3.2.	Podpůrčí doba	91
2.3.3.	Výše otcovské	93
2.4.	Ošetřovné.....	96
2.4.1.	Podmínky nároku na ošetřovné.....	97
2.4.2.	Podpůrčí doba	103
2.5.	Dlouhodobé ošetřovné.....	106
2.5.1.	Podmínky nároku na dlouhodobé ošetřovné.....	109
2.5.2.	Podpůrčí doba	119
2.5.3.	Výše dlouhodobého ošetřovného	121
2.6.	Vyrovňovací příspěvek v těhotenství a mateřství	122
2.6.1.	Podmínky nároku na vyrovnávací příspěvek v těhotenství a mateřství.....	124
2.6.2.	Podpůrčí doba	127
2.6.3.	Výše vyrovnávacího příspěvku v těhotenství a mateřství.....	130
3.	Nárok na dávky nemocenského pojištění a jejich výplatu.....	132
3.1.	Souběh nároků na výplatu dávek.....	136
3.2.	Přechod nároku na dávky	138
IV.	Posuzování zdravotního stavu pro účely pojištění	139
V.	Stručné zhodnocení platné právní úpravy nemocenského pojištění.....	151

Kapitola 15. Důchodové pojištění a důchodový systém

Obsah

I.	Koncepce důchodového systému	7
II.	Základní principy důchodového pojištění	11
III.	Účast na důchodovém pojištění.....	32
	1. Příspěvková účast	37
	1.1. Povinná příspěvková účast	40
	1.2. Dobrovolná příspěvková účast	51
	2. Nepříspěvková účast.....	56
IV.	Důchody	61
	1. Starobní důchod	66
	2. Invalidní důchod	100
	3. Důchody pozůstalých.....	118
	3.1. Vdovský a vdovecký důchod	121
	3.2. Sirotčí důchod.....	125
	3.3. Výše pozůstalostních důchodů	128
V.	Organizace a řízení ve věcech důchodového pojištění.....	132
	1. Organizace	134
	2. Řízení.....	139
VI.	Perspektivy a důchodová reforma	158
	1. Obecně k důchodové reformě	160
	2. Důchodové komise a OECD.....	168
	3. Aktuální vývoj právní úpravy	174

Přínosy studia

Kapitola čtenářům umožní zejména:

- pochopit na obecné úrovni, jak funguje důchodový systém v ČR, uvědomit si jeho pozitiva i rizika
- rozlišit jednotlivé skupiny osob účastných důchodového pojištění
- poznat okruh dávek důchodového pojištění a jejich členění
- seznámit se s podmínkami nároku na jednotlivé dávky a na jejich výplatu, porozumět zásluhovému charakteru těchto dávek
- zaznamenat nejdůležitější procesní odchylky od obecné úpravy správního řízení
- získat představu o možných perspektivách v důchodové oblasti

„Každý chce žít dlouho, ale nikdo nechce být starý.“

Jonathan Swift (Gulliverovy cesty)

1

Důchodový systém jako celek slouží k naplnění čl. 30 odst. 1 LPS, podle něhož mají občané ústavně garantováno právo na přiměřené hmotné zabezpečení ve stáří a při nezpůsobilosti k práci, jakož i při ztrátě živitele. Tyto sociální události lze považovat za nejzávažnější, neboť postihují velké množství subjektů a trvají dlouhou dobu. Náklady na saturaci jejich negativních důsledků jsou proto enormní. Objem prostředků potřebných pro financování důchodového pojištění jakožto dominantní složky českého důchodového systému stále stoupá a v po-

Kapitola 16. Doplnkové důchodové systémy³²⁸

Obsah

I.	Obecná charakteristika doplňkových důchodových systémů.....	7
II.	Vývoj doplňkových důchodových systémů v České republice.....	19
III.	Charakteristika doplňkových důchodových systémů v České republice	30
IV.	Penzijní připojištění se státním příspěvkem	35
V.	Doplňkové penzijní spoření.....	42
1.	Základní charakteristika doplňkového penzijního spoření	42
2.	Zásady účasti na doplňkovém penzijním spoření	43
3.	Nároky z doplňkového penzijního spoření	52
3.1.	Starobní penze na určenou dobu	54
3.2.	Invalidní penze na určenou dobu.....	55
3.3.	Jednorázové vyrovnání.....	56
3.4.	Odbyté	57
3.5.	Úhrada jednorázového pojistného	59
3.6.	Tzv. „předdůchod“	62
4.	Příspěvky na doplňkové penzijní spoření	69
4.1.	Příspěvky účastníků.....	69
4.2.	Státní příspěvky	73
4.3.	Příspěvky zaměstnavatelů	77
5.	Penzijní společnost a účastnické fondy penzijní společnosti	80
VI.	Činnost zahraničních institucí zaměstnaneckého penzijního pojištění v České republice	83
VII.	Důchodové spoření v období let 2013 až 2015 a jeho důsledky	95
VIII.	Panevropský osobní penzijní produkt (tzv. „PEPP“)	104
IX.	Závěrem.....	109

Přínosy studia

Kapitola čtenářům umožní zejména:

- pochopit podstatu a význam doplňkových důchodových systémů
- rozlišit mezi zaměstnavatelskými a individuálními schémata
- zjistit, jaké doplňkové systémy fungují v ČR a jaký byl jejich vývoj
- seznámit se s pravidly pro placení příspěvků účastníků, zaměstnavatelů i státu
- zjistit, jakými způsoby stát motivuje občany k dobrovolné participaci na doplňkových penzijních systémech
- získat představu o počtu účastníků a průměrné výši jejich příspěvků
- poznat okruh dávek náležejících z doplňkového penzijního spoření a seznámit se s podmínkami nároku na jejich výplatu, porozumět jejich zásluhovému charakteru

„Kdo šetří, má za tři.“

přísloví

Jak je uvedeno v úvodu předchozí kapitoly, lze kromě důchodového pojištění (státní schéma), které představuje první a základní důchodový pilíř (povinný, průběžně financovaný

³²⁸ Převzato z publikace Tröster, P. a kol. Právo sociálního zabezpečení. 6. podstatně přepracované a aktualizované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, kapitola 16, autor kapitoly: J. Přib; aktualizováno.

Kapitola 17. Státní sociální podpora

Obsah

Úvodem	1
I. Pojem státní sociální podpora.....	6
II. Nárok na dávky státní sociální podpory	20
III. Životní a existenční minimum.....	42
IV. Dávky státní sociální podpory	54
1. Dávky závislé na příjmu	54
1.1. Přídavek na dítě	54
1.2. Příspěvek na bydlení	62
1.3. Porodné.....	77
2. Dávky nezávislé na příjmu	86
2.1. Rodičovský příspěvek	86
2.2. Pohřebné	112
V. Nárok na dávky státní sociální podpory a jejich výplatu	116

Přínosy studia

Kapitola umožní čtenářům zejména:

- poznat systém státní sociální podpory jako jeden ze tří subsystémů českého systému sociálního zabezpečení
- seznámit se se systémem a účelem státní sociální podpory
- poznat jednotlivé dávky státní sociální podpory
- seznámit se se základními podmínkami poskytování dávek státní sociální podpory
- seznámit se s hlavními vývojovými tendencemi státní sociální podpory

„Hlavním cílem dávek státní sociální podpory je zabránit obavám rodin z ekonomického propadu životní úrovně po narození dětí a hmotně je zabezpečit.“

Úvodem

Rodinná politika prochází v posledních desetiletích zásadními změnami. Dříve tolik typické třígenerační soužití rodin již téměř neexistuje, nepřilíš časté je i soužití dvougenerační. 1

Postupně dochází i k určité proměně rodičovských rolí – nejdříve tomu tak bylo v zemích západní a severní Evropy. I v ČR se postupně začíná prosazovat model sdíleného rodičovství společně s modelem rovné dělby práce v domácnosti. Tradiční model rodiny vychází z názoru, že péči o děti – zejména malé – zajišťuje žena a muž je hlavním živitelem rodiny. Současná česká právní úprava směřuje v souladu s evropskými trendy k zajištění rovných příležitostí mužů a žen tak, aby byly odstraněny překážky pro pracovní uplatnění žen a současně aby došlo k vyššímu zapojení mužů do péče o děti. 2

V Koncepci rodinné politiky z roku 2017 se uvádí: „základním cílem rodinné politiky musí být rozptýlení obav lidí z výrazného propadu životní úrovně poté, kdy založí rodiny s dětmi či začnou pečovat o své rodiče nebo jiné závislé členy rodiny tak, aby se zvýšila důvěra v budoucnost a posílila soudržnost české společnosti“ 3

Systém státní sociální podpory z uvedených cílů vychází a rodinnou politiku podporuje. 4

Kapitola 18. Dávky pěstounské péče

Obsah

I.	Účel převedení dávek pěstounské péče ze systému státní sociální podpory do zákona o sociálně-právní ochraně dětí a nové pojetí dávek	1
II.	Okruh dávek pěstounské péče	5
III.	Nárok na dávky pěstounské péče a na jejich výplatu	23
IV.	Řízení o dávkách pěstounské péče	36
V.	Zaopatřovací příspěvek	42

Přínosy studia

Kapitola umožní čtenářům zejména:

- poznat systém a účel dávek pěstounské péče
- seznámit se s dávkami poskytovanými z tohoto systému
- seznámit se se zaopatřovacím příspěvkem – novou dávkou pěstounské péče, která není v systematicke zákona podřazena pod dávky pěstounské péče, protože směřuje na osoby, které již v pěstounské péči nejsou
- seznámit se se změnami, ke kterým došlo zejména s účinností od 1. 1. 2022

„Ani dokonale vybavený dětský domov nemůže být pro dítě a jeho budoucnost vhodnější než náhradní rodinná péče.“

I. Účel převedení dávek pěstounské péče ze systému státní sociální podpory do zákona o sociálně-právní ochraně dětí a nové pojetí dávek

System dávek pěstounské péče, které hmotně zabezpečují pěstounské rodiny, byl zákonem č. 401/2012 Sb. s účinností od 1. 1. 2013 ze zákona o státní sociální podpoře převeden do zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí (dále též jen „ZSPO“). Šlo o součást rozsáhlé reformy pěstounské péče, jejímž hlavním cílem bylo zkvalitnění péče o ohrožené děti v České republice a rovněž efektivnější využití finančních prostředků, které jsou na tento účel vynakládány ze státního rozpočtu a z dalších veřejných rozpočtů. Pěstounská péče má nadále být základní formou náhradní rodinné péče, má vytvořit významnou alternativu k umístování dětí do ústavů, jejichž počet se má zásadně snížit. Umístování dětí do ústavů, zejména kojeneckých, má být využíváno jako poslední možnost zajištění péče o děti.

Převod dávek pěstounské péče ze zákona o státní sociální podpoře měl přispět ke sjednocení právní úpravy, odměňování pěstouna bylo do 31. 12. 2012 upraveno ve dvou právních předpisech. Kromě toho se vzhledem k záměru profesionalizovat pěstounskou péči do značné míry změnil i věcný charakter dávek, zejména odměny pěstouna, která je nadále pojímána jako odměna za službu. Do systému dávek pěstounské péče byla zařazena nová dávka – příspěvek při ukončení pěstounské péče. Nepředpokládalo se nejen příjmové, ale ani majetkové testování těchto dávek.

Pěstounská péče je vykonávána na profesionálním základě, což by mělo přispět k jejímu zkvalitnění. Současně je důležité i to, že byl umožněn vznik nových pracovních míst na trhu práce. Zároveň je však nutné připomenout, že se zvýšily nároky jak na pěstouny, tak

Kapitola 19. Právní vztahy zaměstnanosti

Obsah

I.	K problematice začlenění právních vztahů zaměstnanosti do výuky práva sociálního zabezpečení	1
II.	Právo na práci a zabezpečení v nezaměstnanosti – klíčové pojmy právních vztahů zaměstnanosti z pohledu nadnárodních právních pramenů	10
III.	Stručně k vývoji právní úpravy zaměstnanosti v České republice před a po roce 1989	25
IV.	Právo na práci, právo na zaměstnání, plná zaměstnanost a nezaměstnanost.....	38
V.	Zájemce o zaměstnání a uchazeč o zaměstnání.....	53
VI.	Aktivní politika zaměstnanosti	58
1.	Rekvalifikace	68
2.	Investiční pobídky.....	76
3.	Veřejně prospěšné práce.....	80
4.	Společensky účelná pracovní místa	81
5.	Překlenovací příspěvek	82
6.	Příspěvek na zapracování.....	83
7.	Příspěvek při přechodu na nový podnikatelský program.....	85
8.	Další součásti opatření aktivní politiky zaměstnanosti.....	86
9.	Příspěvek v době částečné práce.....	96
VII.	Zprostředkování zaměstnání a pasivní politika zaměstnanosti	103
1.	Zprostředkování zaměstnání	103
2.	Podpora v nezaměstnanosti a podpora při rekvalifikaci	123
VIII.	Závěrem.....	146

Přínosy studia

Kapitola čtenářům umožní zejména:

- porozumět začlenění právní úpravy zaměstnanosti v kontextu sociálního práva
- seznámit se blíže s pojmem právo na práci a nezaměstnanosti jako sociální události ve světle „národních i nadnárodních“ právních pramenů
- nahlédnout do problematiky nástrojů zaměstnanosti v ČR před rokem 1989 i po něm
- seznámit se s jednotlivými typy nezaměstnanosti a způsobem jejího zjišťování
- podrobněji se seznámit s nástroji aktivní i pasivní politiky zaměstnanosti
- poznat práva a povinnosti zájemce o zaměstnání a uchazeče o zaměstnání
- orientovat se v oblasti podpory v nezaměstnanosti a podpory při rekvalifikaci

„Ti, kteří ztratí práci, musí mít možnost najít si v rámci svých možností neprodleně nová pracovní místa za spravedlivé mzdy.“

Beveridge, H. William. Full Employment in a Free Society³⁷⁰

³⁷⁰ Beveridge, H. W. Full Employment in a Free Society. A Report by Lord Beveridge. Second Edition. London: George Allen & Unwin, 1960, s. 20.

Kapitola 20. Pomoc v hmotné nouzi

Obsah

Úvod.....	1
I. Pomoc v hmotné nouzi.....	7
II. Okruh oprávněných osob.....	15
III. Dávky pomoci v hmotné nouzi.....	19
1. Příspěvek na živobytí.....	20
2. Doplatek na bydlení.....	24
3. Mimořádná okamžitá pomoc.....	30
IV. Některé zvláštnosti procesu v pomoci v hmotné nouzi.....	38
V. Zvláštní dávky poskytované v reakci na ruskou agresi na Ukrajině.....	44
Závěrem.....	48

Přínosy studia

Kapitola umožní čtenářům zejména:

- pochopit historické kořeny pomoci v hmotné nouzi
- nahlédnout mimořádnou společenskou důležitost systému pomoci v hmotné nouzi
- seznámit se s úpravou PHmN a vnímat ji i optikou judikatury
- seznámit se s dávkami upravenými v rámci tzv. lex Ukrajina

„Veselá bída je pěkná věc.“

Seneca

Úvod

1 Má-li být systém sociálního zabezpečení skutečně funkční a dostatečně efektivní, měl by disponovat takovou záchrannou sociální sítí, jež zabrání propadu osob v tíživé sociální a ekonomické situaci zcela mimo systém. Mimo něj je totiž mnohem obtížnější čelit sociálním patologiím a jevům, jež ve svém důsledku ohrožují celou společnost.⁴⁷⁶

2 Záchranná sociální síť musí reagovat především na chudobu a sociální vyloučení, respektive jim předcházet.

3 Česká republika z tohoto pohledu patří mezi nejprivilegovanější země na světě, ohroženo chudobou či extrémní chudobou je v ČR relativně nízké procento lidí – podle posledních dat méně než 12%. Plyne to i z následujících dvou srovnávacích grafů. První z nich srovnává členské země OECD, druhý pak členské země EU. Z dat Eurostatu plyne, že v ČR je chudobou ohroženo nejméně lidí z celé EU.

⁴⁷⁶ Takovými jevy mohou být kriminalita, různé typy závislostí, gamblerství apod.

Kapitola 21. Dávky poskytované osobám se zdravotním postižením

Obsah

I.	Úvod	1
II.	Systematika platné právní úpravy	9
	1. Příspěvek na mobilitu	15
	2. Příspěvek na zvláštní pomůcku.....	18
III.	Poskytování dávek.....	28
IV.	Stručné zhodnocení platné právní úpravy	32

Přínosy studia

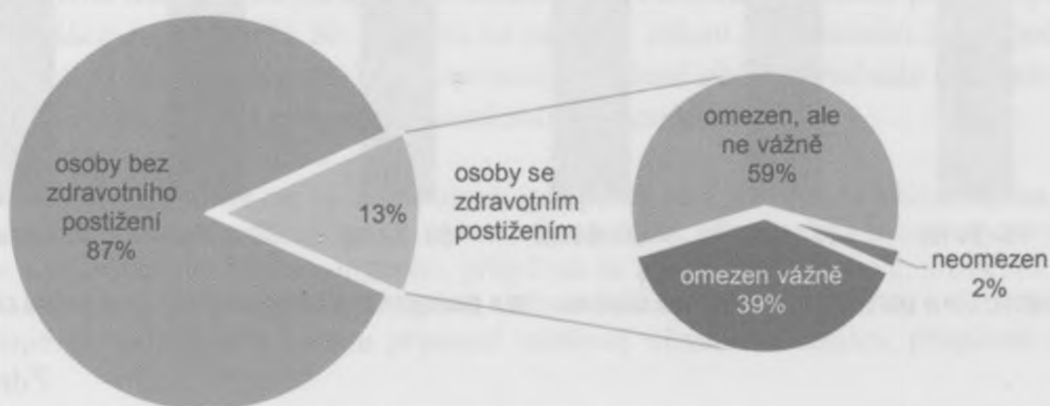
Kapitola čtenářům umožní zejména:

- dále porozumět postavení osob se zdravotním postižením v českém systému sociálního zabezpečení
- osvojit si základní informace o dávkách poskytovaných osobám se zdravotním postižením
- nahlédnout některá úskalí stávajícího systému
- pochopit interpretaci DávOsZP

I. Úvod

V roce 2018 provedl Český statistický úřad rozsáhlé šetření zaměřené na osoby se zdravotním postižením. Vyplynulo z něj kromě jiného, že mezi obyvateli České republiky ve věku 15 a více let, kteří žili v soukromých domácnostech, bylo v roce 2018 přibližně 13 % osob se zdravotním postižením.

Graf: Osoby se zdravotním postižením dle vážnosti omezení

Zdroj: ČSÚ⁴⁹³

⁴⁹³ ČSÚ. Výběrové šetření osob se zdravotním postižením v roce 2018. Dostupné na <https://www.czso.cz/documents/10180/90600407/26000619.pdf/b1d5a2b3-a309-4412-a962-03d847d3d1a0?version=1.5>, s. 14.

Kapitola 22. Sociální služby

Obsah

I.	Úvod do tématu sociálních služeb a jeho hlavní nedostatky	1
II.	Vymezení sociálních služeb a základní zásady jejich poskytování	6
III.	Příspěvek na péči	12
IV.	Kategorizace sociálních služeb a formy jejich poskytování	28
1.	Sociální poradenství	37
2.	Služby sociální péče	40
3.	Služby sociální prevence	42
V.	Úhrada nákladů za sociální služby	44
VI.	Podmínky poskytování sociálních služeb a jejich inspekce	52
1.	Registrace poskytovatelů sociálních služeb	57
2.	Povinnosti poskytovatelů sociálních služeb	63
3.	Opatření omezující pohyb osob	65
4.	Smlouva o poskytování sociálních služeb	76
5.	Role územních samosprávných celků při poskytování sociálních služeb	81
6.	Inspekce poskytování sociálních služeb	84
VII.	Financování sociálních služeb	87
VIII.	Osoby pracující v sociálních službách	93
IX.	Budoucnost sociálních služeb	99

Přínosy studia

Tato kapitola umožní jejím čtenářům především:

- zorientovat se v množství existujících sociálních služeb a pochopit jejich vzájemné vztahy, a to včetně rozdílů mezi nimi,
- porozumět příspěvku na péči jako tzv. dávce/dotaci „na hlavu“ a
- poznat organizační a procesní aspekty sociálních služeb

„Veřejné uznání člověka jako hodnota, jakou mu přisuzuje stát, je důstojnost. Hodnota člověka je jeho cena.“

Thomas Hobbs, O člověku, 2011

I. Úvod do tématu sociálních služeb a jeho hlavní nedostatky

- 1 Sociální služby nefigurují v paletě témat, kterým se politici věnují, na předních místech. Příčinou tohoto faktu je skutečnost, že bezprostřední dopad případných změn v této oblasti pocítí mnohem méně voličů než v případě úprav daňových sazeb nebo výše starobních důchodů. To je jeden (možná hlavní) důvod, proč sociální služby trpí nedostatkem zájmu, který se promítá i do dlouhodobější koncepce celého systému sociálních služeb.
- 2 Nejen sociální zabezpečení jako celek může tvořit efektivní a funkční systém pouze tehdy, bude-li z dlouhodobého hlediska postaveno na nějaké vizi. Pakliže taková vize ale neexistuje, udržitelnost celého systému bude problematická a bude jen otázkou času, kdy se objeví závažné problémy. Nedostatkem koncepce trpí (vedle českého důchodového systému, na jehož

Kapitola 23. Sociální zabezpečení s mezinárodním prvkem

Obsah

I.	Úvod	1
II.	Bilaterální mezinárodní smlouvy	5
III.	Koordinace sociálního zabezpečení	17
1.	Působnost koordinace	26
1.1.	Osobní rozsah	26
1.2.	Věcný rozsah	27
1.3.	Teritoriální působnost	30
2.	Základní principy koordinace a její rozsah	32
3.	Další předpisy sekundárního práva EU v oblasti volného pohybu osob	41
IV.	Přístup cizinců k sociálnímu zabezpečení v České republice	42
1.	Úvodem	42
2.	Postavení cizinců v pojistných systémech sociálního zabezpečení	52
2.1.	Nemocenské a důchodové pojištění	53
2.2.	Zdravotní pojištění	60
2.3.	Aktivní politika zaměstnanosti a zprostředkování zaměstnání	66
3.	Postavení cizinců v nepojistných systémech sociálního zabezpečení	68
3.1.	Zákon o státní sociální podpoře	68
3.2.	Zákon o pomoci v hmotné nouzi	71
3.3.	Zákon o sociálních službách	75
3.4.	Zákon o poskytování dávek osobám se zdravotním postižením	78
4.	Závěrem	79

Přínosy studia

Kapitola čtenářům umožní zejména

- získat obecný přehled o bilaterálních smlouvách v oblasti sociálního zabezpečení
- zjistit, jak se koordinuje sociální zabezpečení mezi různými státy
- seznámit se s postavením cizinců v systému práva sociálního zabezpečení v ČR

„Není na škodu, když kritizujeme cizince, jen kdybychom kritizovali i sami sebe. Jinými slovy, svět by možná potřeboval ještě méně své nové dobročinnosti, kdyby měl trochu více staré pokory.“

G. K. Chesterton

I. Úvod

Vývoj národních systémů sociální ochrany v Evropě po staletí stál na tzv. **principu teritoriality**. Teritorialita – omezení působnosti systému sociální ochrany na území daného státu – je dodnes znakem všech vnitrostátních právních řádů. Princip teritoriality zajišťoval přehlednost práv a povinností jednotlivých států vůči svým občanům a osobám, jež se zdržovaly na jejich území. Zároveň tento princip umožňuje jednotlivým státům koncipovat svůj systém sociální ochrany tak, jak to odpovídá jejich vlastní tradici a momentální ekonomické situaci i politickému směřování.

Kapitola 24. Rovné zacházení v systémech sociálního zabezpečení

Obsah

I.	Rovnost a zákaz diskriminace	1
II.	Zakotvení rovnosti v mezinárodním právu a právu EU	20
1.	Rovnost a zákaz diskriminace v právu Evropské unie	32
1.1.	Rovnost a zákaz diskriminace v primárním právu EU	34
1.2.	Rovnost a zákaz diskriminace v sekundárním právu EU	37
1.3.	Sladřování pracovního a rodinného života.....	42
III.	Rovné zacházení v českém právu sociálního zabezpečení.....	52
1.	Prozařování zásady rovného zacházení do českého sociálního práva	52
2.	Antidiskriminační zákon.....	54
3.	Zákaz diskriminace a správní trestání.....	65
4.	Zákaz diskriminace a veřejný ochránce práv.....	68
IV.	Závěrem.....	71

Přínosy studia

Kapitola čtenářům umožní zejména:

- osvojit si základní definice související se zakotvením rovnosti a zákazu diskriminace v právu sociálního zabezpečení
- získat přehled o právní úpravě zákazu diskriminace v mezinárodním právu a právu EU
- získat přehled o právní úpravě zákazu diskriminace v českém právu
- seznámit se s tím, jak se v praxi uplatňuje zákaz diskriminace a jaké nároky náleží diskriminovaným osobám
- zamyslet se nad častými případy diskriminace v právu sociálního zabezpečení

„Oddělenost plodí lhostejnost a falešnou nadřazenost. Jednota plodí soucit a skutečnou rovnost.“

Neale Donald Walsch

I. Rovnost a zákaz diskriminace

Rovnost je jedním ze základních pilířů každé svobodné a prosperující společnosti. O rovnosti v sociálních právech, respektive v sociální ochraně, to platí dvojnásob. Úspěch systému sociálního zabezpečení přitom závisí na míře rovnosti přístupu k sociální ochraně, respektive k dávkám sociálního zabezpečení. 1

Naopak, nerovnost a nerovný přístup k sociální ochraně může vést až k sociálnímu vyloučení, jež, pokud se vyskytuje ve vyšší míře, může představovat zdroj destabilizace celé společnosti. 2

K zamyšlení

U některých systémů sociálního zabezpečení může být nerovný přístup k plněním způsoben zdánlivě objektivními okolnostmi, jež ale ve svém důsledku znamenají diskriminaci. Máme zde na mysli například přílišnou vzdálenost nejbližšího zdravotnického zařízení od vyloučených lokalit (důvodem bývá neochota poskytovatelů zdravotní péče v takových lokalitách svá zařízení provozovat), nebo nedostatek terénních služeb pro seniory, kteří potřebují péči, a v důsledku toho volí ústavní péči, i když by si bývali přáli žít dále doma.

Kapitola 25. Ústavněprávní aspekty ochrany základních sociálních práv

Obsah

I.	Stručně k problematice „sociálních práv“ z pohledu jejich vývoje v rámci evropských zemí.....	1
II.	Stručně k vývoji ústavněprávního rámce práva sociálního zabezpečení v České republice po roce 1989	7
III.	Ústavní pořádek samostatné České republiky.....	10
IV.	Ústavněprávní rámec práva na sociální zabezpečení a na pomoc v hmotné nouzi	19
1.	Právo získávat prostředky pro své životní potřeby prací.....	20
2.	Právo na hmotné zabezpečení ve stáří, při nezpůsobilosti v práci a při ztrátě živitele.....	21
3.	Právo na ochranu zdraví a právo na bezplatnou zdravotní péči a zdravotní pomůcky na základě veřejného zdravotního pojištění.....	23
4.	Sociální ochrana rodiny, právo rodičů, kteří pečují o děti, na pomoc od státu a právo ženy na zvláštní péči v těhotenství.....	25
V.	Charakter sociálních práv v judikatuře ÚS.....	27
VI.	Metodologie přezkumu sociálních práv v judikatuře ÚS.....	34
VII.	Judikatura ÚS ve vybraných oblastech sociálního zabezpečení	39
1.	Právo na zdraví a bezplatnou zdravotní péči	40
2.	Právo na hmotné zabezpečení při nezpůsobilosti k práci	54
3.	Důchodové pojištění – uplatnění zásad solidarity a rovnosti	58
4.	Právo na rodinu a její ochranu	75
5.	Právo na pomoc v hmotné nouzi.....	82
6.	Právo osob se zdravotním pojištěním na dostupné sociální služby	92
VIII.	Závěrem.....	95

Přínosy studia

Kapitola čtenářům umožní zejména:

- pochopit teoretické a právněhistorické souvislosti zakotvení sociálních práv
- nahlédnout do úpravy sociálních práv v některých vybraných zahraničních ústavách
- pochopit vývoj ústavněprávního rámce zakotvení sociálních práv v ČR
- orientovat se v základní judikatuře ÚS v oblasti sociálních práv
- vnímat charakteristiky testu proporcionality a testu racionality v judikatuře ÚS

„Každý občan po čertech dobře pozná, jestli je součástí nějakého lidského společenství, které mu v tísnivých chvílích, například když ztratí lásku, nebo mu někdo umře, které ho podrží, které je schopno mu pomoci právě proto, že má ještě nějaké lidské dimenze.“

Václav Havel